

Szubjektív szakmai benyomások egy nemzetközi konferencia kapcsán – IFLA Midterm meeting (Róma, 2024. március 22–24.)

Professional impressions in the IFLA Midterm Meeting, Rome, 22–24 March 2024

Németh Márton
nemethm@gmail.com
webkönyvtáros
Európai Unió kiadóhivatala

Beérkezett: 2024.04.05.
Elfogadva: 2024.04.09.
Publikálva: 2024.06.24.

A szakmai beszámoló a teljesség igénye nélkül villant fel néhány, a szerző által válogatott témakört a Rómában megrendezett IFLA Midterm Meeting programjából. A rendezvény fő sarokpontjait az első napon a digitális megőrzés kérdései, a második napon a különféle könyvtár- és információtudományi képzési, kutatási, kutatómódszertani kérdések jelentették. A konferencia gazdag eszmecserekre nyújtott lehetőséget az akadémiai világ képviselői, kutatói, a gyakorlati munkát végző könyvtárosok, illetve könyvtárostanárok között.

IFLA meeting, digitális megőrzés, webarchívum, könyvtártudomány

This short overview highlights selected topics from the rich program of the IFLA Midterm Meeting in Rome. The focus of the first day was on digital preservation and the second day was on Library and Information Science education and research theories. This event offered good opportunities for professional discussions among people from the academic world, library world, and schools.

IFLA meeting, digital preservation, web archive, library science

Bevezetés

Az IFLA környezeti ügyekkel és fenntarthatósággal foglalkozó szekciója (ENSULIB), az elméleti és kutatási kérdésekkel foglalkozó szekció, a megőrzési és restaurálási ügyek szekciója, az iskolai könyvtáros szekció, valamint a könyvtártörténettel, illetve vallásközi dialógussal foglalkozó csoportok közösen rendeztek nemzetközi konferenciát Rómában, a Vatikánban és Frascatiban 2024. március 22–24. között. Az alábbiakban szubjektív szakmai válogatás keretében mutatom be a gazdag program néhány fontosabb elemét. A rendezvény első másfél napján volt módom előadóként személyesen részt venni, a beszámoló erre az időszakra támaszkodik.¹

Első nap a Vatikánban

Az első nap házigazdája a Vatikáni Könyvtár volt, s digitális megőrzéssel foglalkozó témák szerepeltek a napirenden, panelbeszélgetések keretében.

Az első panelben bemutatták a Vatikáni Könyvtár digitális megőrzési munkafolyamatait. Munkájukat az teszi különlegessé, hogy rengeteg régi dokumentumot kell előbb restaurálni, előkészíteni, majd digitalizálni,

Cite as/ Így hivatkozd: Németh, M. (2024) Szubjektív szakmai benyomások egy nemzetközi konferencia kapcsán – IFLA Midterm meeting (Róma, 2024. március 22–24.) / Professional impressions in the IFLA Midterm Meeting, Rome, 22–24 March 2024, Central European Library and Information Science Review (CELISR), 1(2), p. 191–195.

olyan formátumot kerestek, melynek révén megőrizhető a szükséges adatok és metaadatok összessége hosszú távon is. Így esett a választásuk az eredetileg a NASA által csillagászati és űrhajózási adatok megőrzésére kifejlesztett FITS-formátumra, illetve a PREMIS-szabványra. Ennek a hosszú távú megőrzési modellnek a különféle dokumentumtípusokra szabott használatát mutatták be részletesebben. Az archívum FITS-fájlokból áll, melyek homogén belső szerkezetűek, a fejléc mindig meghatározott sorrendben azonos számú kulcsokat tartalmaz. Minden egyes FITS-fájlhoz egy XML PREMIS-fájl is tartozik. Minden egyes fájl ugyancsak átesik egy online validálási folyamaton, a FITS-fájl létrehozása során rögtön ellenőrzésre kerül, hogy megfelel-e az adott állomány az intézmény FITS-specifikus követelményeinek. Emellett évente még egy minőség-ellenőrző folyamat is végigfut a teljes állományon. Folyamatosan frissített konverterprogram gondoskodik arról, hogy a FITS-fájlból különféle kimeneti formátumokat lehessen előállítani. Ezek a formátumok változhatnak az idő során, a bemenet azonban állandó marad. Minden információt, amely a FITS-fájlban lévő tartalom használatához, visszakereséséhez, a fájlhoz történő hozzáféréshez szükséges, magában a fájlban tárolnak, így nincs függőségük semmilyen külső adatforrástól. Minden egyes fájlról metaadatleírás készül, ehhez használhatnak a fájlban tárolt anyag jellemzőihez illeszkedő belső vagy külső metaadatsémákat. A fájl szemantikus adatainak feltárása így biztosítja a benne tárolt tartalom hosszú távú értelmezhetőségét. Ugyanilyen fontos az adott fájlhoz, illetve a benne tárolt adatokhoz illeszkedő proveniencia-adatok rögzítése és tárolása is (a fájl készítéséhez, az archívumba történő beillesztéséhez, a hosszú távú megőrzést szolgáló módosítások rögzítéséhez szükséges adatok). Ezeket is belsőleg, magában a fájlban tárolják el. Az egyes digitális objektumok (pl. képek) több aggregált dokumentumhoz is kapcsolódhatnak (pl. folyóirat évfolyama). Egységes modellben tárják fel ezeknek az aggregált forrásoknak a fizikai és logikai szerkezetét, miközben minden egyes digitális objektum egyedi azonosítóval, külön fájlban kerül tárolásra.²

A második panelbeszélgetés a digitális megőrzéshez kapcsolódó különféle területekről zajlott. Szó esett arról, hogy mennyire fontos, hogy a könyvtárostánárok tudatosítsák a digitális megőrzés fontosságát a középszintű oktatásban, illetve arról, hogy miképp lehet megjeleníteni azt a felsőoktatás különféle szintjein.

Szó esett a webarchiválásról is. E sorok írója előbb rövid áttekintést adott a webarchiválás általánosságairól mint a digitális megőrzés fontostere területéről. Ezt követően ismertetésre kerültek a webarchívumok menedzselésével, az egyes webarchívumok állományainak összehasonlíthatóságával, a webarchívumok tudományos kutatási célú felhasználásával foglalkozó WARCNET nemzetközi projekt eredményei³. Az előadást néhány olyan kihívás felvillantásával zártam, melyek alapvető fontosságúak a terület jövője szempontjából (szerzői jogi kihívások, mesterséges intelligencia szerepe a webarchiválásban, a különféle zárt, igen nehezen vagy sehogy sem archiválható tartalomszolgáltató ökoszisztémák előtérbe kerülése a világhálón).

A Casalini-Libri könyvtárakat különféle dokumentumbeszerzési, dokumentációs és archiválási szolgáltatásokkal segítő cég bemutatott egy olyan weboldalt, mely az e-könyv-szolgáltatást kínáló kiadók, üzleti platformok kínálatát teszi áttekinthetőbbé, illetve a könyvtárakat a nyílt adatok publikálásában segítő szolgáltatásukat is bemutatták.

Délután különféle olasz projektek ismertetésére került sor, megtudhattuk például, hogy a szervezett országos webarchiválási tevékenység Olaszországban

¹ A részletes program: https://www.vaticanlibrary.va/ifa2024/Midterm_Meeting_Final_Programme.pdf (Utolsó elérés: 2024.04.08.)

² A munkafolyamat alapelemei röviden: <https://www.vaticanlibrary.va/en/in-digitalization/the-current-digital-project.html> (Utolsó elérés: 2024.04.08.); a FITS fájlokról részletesebben: <https://www.vaticanlibrary.va/en/the-collections/fits-files.html> (Utolsó elérés: 2024.04.08.); A munkafolyamatokat segítő nyílt szoftver forráskódjának elérhetősége: <https://github.com/ProjectFITS4LAM> (Utolsó elérés: 2024.04.08.)

³ A projektről részletesebben: <https://web.archive.org/web/20230921214524/>, <https://cc.au.dk/en/warcnet> (Utolsó elérés: 2024.04.08.)

„...a szerzői jog ma már az alkotók szellemi jogainak védelme helyett az információk hozzáféréseinek kereskedelmi monopóliumait védelmezi...”

még mindig gyerekcipőben jár, elsősorban a megfelelő jogi, szabályozási háttér hiánya miatt. A záró előadást Brewster Kahle, az Internet Archive egyik alapítója tartotta. Meglehetősen provokatív módon arra hívta fel a figyelmet, hogy szerinte a szerzői jog ma már az alkotók szellemi jogainak védelme helyett az információk hozzáféréseinek kereskedelmi monopóliumait védelmezi, azok információs kapuéri szerepének megőrzését és kiterjesztését, az információszolgáltatást érintő monopolhelyzetbe kerülését biztosítja. Példaként hozta fel azokat a tartalomszolgáltató platformokat, melyek e-könyvek, e-folyóiratok hozzáférést értékesítik, de maga az állomány nem kerül a könyvtár birtokába, mely nagymértékű kiszolgáltatottságot szül, illetve így a könyvtár az általa szolgáltatott állomány nagy részének nem válik a birtokosává, napi kereskedelmi érdekeknek kiszolgáltatva fér azokhoz hozzá s szolgáltathatja tovább azokat. Ez a helyzet szerinte azzal fenyeget, hogy a könyvtárak képtelenek lesznek alapfeladataik ellátására a digitális téren, csupán a kommerciális digitális javak egyfajta alárendelt közvetítő csatornájaként tekintenek rájuk. Széles körű összefogással lehet szerinte fellépni a kulturális örökség archiválását és hozzáférhetőségét biztosító könyvtárak védelmében.

A nap további részében lehetőség nyílt meglátogatni a Vatikáni Könyvtár digitalizáló műhelyét, ahol megtudhattuk, hogy a régi iratok digitalizálásánál a megfelelő előkészítés és a minőségi munka abszolút elsőbbséget élvez a gyorsasággal szemben. Körülbelül 2026-ra ígérik a Vatikáni Könyvtár régikönyv- és régioklevél-állománya digitalizálásának befejezését, mintegy 25 év munkáját követően. A szolgáltatási példányokat szabadon közzéteszik.

Az előadók az első nap estéjén még ellátogathattak a Vatikáni Múzeumba is, ahol zárás után exkluzív vezetéssel vehettek részt, bejárva olyan ókori szobrokat bemutató gyűjteményrészt is, amelyet múzeumi tőrak nem érintenek.

Második nap a Casa La Salle komplexumában

A második nap programjának a római La Salle Intézet adott otthont. Délelőtt Lynn S. Connaway, az OCLC kutatási igazgatója bevezető előadásában a könyvtári kutatásmódszertan egyes elemeiből, főként az etnográfiai kutatási módszerek használatából adott ízelítőt⁴. Ezen módszerek használatakor nagyon sok adat képződik, s a kutatás időigénye is nagy. Gondosan ki kell válogatni a résztvevőket, minden beszélgetést, illetve a megfigyelés során tapasztaltakat élőben rögzíteni kell, majd írásba is kell foglalni. Amennyiben a kutatás a kísérletben részt vevő felhasználók által vezetett naplók elemzésén is alapul, azokat meg kell őrizni, az adatkezelés etikai, személyiségi jogi, adatvédelmi követelményei szerint. Az előadó kifejtette, hogy sokan félnek használni e módszereket, túl körülményesnek tartják azokat, s így általában nem is oktatják megfelelően azok használatát. Ez azért problémás, mert napjainkban a felhasználói igények, szokások, attitűdök vizsgálata fontosabb, mint valaha, ezen a téren pedig igen hasznos tud lenni az etnográfiai alapú módszertani eszköztár. Az előadás vége felé érdekes ízelítőt kaptunk a ChatGPT felhasználási lehetőségeinek csapdáiból is, amelyet az előadó a saját magára vonatkozó életrajzi adatok bemutatásával illusztrált. Rengeteg féligazságot tartalmazó vagy hamis információt közölhet velünk a generatív mesterséges intelligencia, ráadásul arról sem szabad elfeledkezni, hogy a tanításul szolgált források sokszor egyfajta privilegizált társadalmi valóságot képeznek le (gazdag, fehér, jól képzett emberek által közvetített világkép a domináns), a felhasználók pedig nincsenek tisztában ennek torzító hatásaival sem. Különösen óvatosnak kell tehát lennünk ezen eszközök használatával, nagyfokú forráskritikát kell alkalmaznunk.

⁴A prezentáció elérhetősége: <https://www.oclc.org/content/dam/research/presentations/2024/different-ways-of-seeing-innovative-research-methods-LIS-IFLA-Connway.pdf>
(Utolsó elérés: 2024.04.08.)

Ezt követően bemutatásra került egy, az IFLA Publications sorozat részeként frissen megjelent kötet, mely a könyvtári kutatás, könyvtárosképzés és a gyakorlat egymásra hatását vizsgálja, főleg észak- és dél-amerikai, valamint európai példákon keresztül. (*Bridging Research and Library Practice: Global Perspectives on Education and Training*, Krystyna K. Matusiak, Kawanna M. Bright, és Debbie Schachter szerkesztésében⁵). Az új kötetben a kutatási módszertan oktatásának szerepét vizsgálják abból a szempontból, hogy miként segíthet szűkíteni a könyvtári kutatások és a napi szolgáltatási, működési gyakorlat között fennálló szakadékot. Krystyna K. Matusiak és Debbie Schachter a kötetet bemutató előadásukban utaltak arra, hogy huszonnégy fejezetben tizennyolc ország kutatási munkát is végző gyakorló könyvtárosainak, tudományos kutatóinak, könyvtárosképzésben részt vevő oktatóinak tanulmányai kaptak helyet. A kötet négy fő részből áll. Az első a könyvtárosképzésben megjelenő kutatómódszertani oktatás sajátosságaival foglalkozik. Az ehhez kapcsolódó kutatás eredetileg amerikai kísérleti projektként indult, majd globálissá bővített összehasonlító kutatássá lett. A kvalitatív és kvantitatív módszerek egymásba történő integrálásának lehetőségeit járja körül az adatelemzés, illetve a kutatási eredmények interpretálásának terén. A vegyes módszerek komplex társadalmi jelenségek nemzetközi vizsgálatát is lehetővé teszik. Többféle adatforrás használható párhuzamosan a kutatás során, illetve a különféle egymásba ágyazott kutatási módszerek erősségei maximálisan használhatók ki, s ezzel együtt csökkenthetők a gyenge pontok is. A kutatás érvényességét is növelni lehet ezáltal. Számolni kell persze a kutatási munka etikai korlátaival, illetve a nemzetközi összehasonlító jellegből adódó kulturális és nyelvi korlátokkal. A második rész a könyvtárosok számára nyújtott kutatómódszertani képzésekre, azok fejlesztésére fókuszál, a harmadik a könyvtár- és információtudományi kutatási módszerek gyakorlati alkalmazására, illetve azok oktatásba való integrálása kapcsán közölt tanulmányokat kínál, a negyedik rész pedig a könyvtári gyakorlat oldaláról jövő tapasztalatoknak ad teret.

Ezt követően, kicsit Lynn S. Connaway előadására is visszaulva, az etnográfiai módszerek használatára vonatkozó jógyakorlatként, egy német esettanulmányt hallhattunk berlini kutatóktól, arról, hogy a felhasználói szokások és igények felmérését segítő naplót vezettek felhasználóikkal a könyvtárral kapcsolatos élményeik, munkájuk, igényeik minél teljesebb feltárása céljából.

Bemutatásra került egy olasz–spanyol összehasonlító felmérés is, a könyvtár- és információtudományi kutatások különféle irányairól. Ebből kiderült, hogy Olaszországban a könyvtárosképzésben és kutatási szinten is inkább a rendkívül gazdag könyvtár- és művelődéstörténeti örökség hagyományos, papíralapú állományaival való foglalkozás élvez prioritást, míg Spanyolországban nagyobb tere van emellett a digitális könyvtári témáknak is.

Délután az IFLA Journal főszerkesztője adott áttekintést arról, hogy egyetemi hallgatók, illetve gyakorló könyvtárosok mire figyeljenek oda, amikor cikkeket kívánnak publikálni nemzetközi folyóiratokban, rámutatott, hogy sokszor jelentéktelennek tűnő, apró megfogalmazási, formázásbeli trükkök nagyban segíthetnek azon, hogy egy cikk végigjusson a lektorálás összes fázisán.

Ezt követően mesterszakos olasz egyetemi hallgatók mutatták be kutatási eredményeiket poszterek segítségével, illetve kerekasztal-formátumú ötletbörzét szerveztek arról, hogy a könyvtárosok miként tudnak virtuálisan, globális hatókörrel összefogni a fenntartható fejlődés propagálására. A második napot a rendezvényt szervező különféle szekciók és csoportok szekcióülései zárták le.

„...a felhasználói szokások és igények felmérését segítő naplót vezettek felhasználóikkal a könyvtárral kapcsolatos élményeik, munkájuk, igényeik minél teljesebb feltárása céljából.”

⁵ Matusiak, K., Bright, K., Schachter, D. (szerk.) (2024) *Bridging Research and Library Practice: Global Perspectives on Education and Training*, De Gruyter Saur, ISBN: 9783110772593 <https://doi.org/10.1515/9783110772593>

Akik még a harmadik napra is maradtak, azok ellátogathattak a Róma melletti Frascatiba, ahol a Villa Falconieri történeti épületének falai között mutatták be az ott működő könyvtárat, levéltárat és művészeti gyűjteményeket.

Összegzés

Összegzésként megállapítható, hogy mindegyik nap a különféle helyszíneken, a változatos tematikai blokkokban zajló programok értékes párbeszéd lehetőségét kínálták a felsőoktatásban részt vevő elméleti szakemberek, a digitális megőrzéssel foglalkozó könyvtárosok, illetve könyvtárostanárok között. A résztvevők emellett bámulatos környezetben, életre szóló kulturális benyomásokkal gazdagodhattak a rendezvényen.

